

BORLIQ VA ONG MUAMMOSI FALSAFADA

SamISI Bank-Moliya xizmatlari
fakulteti talabasi **M.Berdiboyeva**
o'qituvchi **A. Alimov**

Annotatsiya: Ushbu maqola falsafaning markaziy muammolaridan biri borliq va ong ortasidagi munosabat masalasini IMRAD usuliga asoslanib keng qamrovda tahlil qiladi. Tadqiqot davomida borliq va ong tushunchalarining mohiyati, ularning ozaro dialektik bogliqligi hamda materializm va idealizm kabi asosiy falsafiy yonalishlar chuqur organiladi. Shuningdek, mazkur muammoning tarixiy rivojlanishi hamda zamonaviy falsafadagi ahamiyati nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham asoslab beriladi.

Kalit sozlar: borliq, ong, falsafa, materializm, idealizm, dialektika, tafakkur, bilish nazariyasi, dunyoqarash

Аннотация: В данной статье проводится комплексный анализ проблемы соотношения бытия и сознания с использованием метода IMRAD. Рассматриваются сущность данных понятий, их взаимосвязь, а также основные философские направления материализм и идеализм. Обоснована актуальность данной проблемы в современной философии с учетом развития науки и технологий.

Ключевые слова: бытие, сознание, философия, материализм, идеализм, диалектика, мышление, теория познания

Annotation: This article provides a comprehensive analysis of the relationship between being and consciousness using the IMRAD method. It examines their essence, interconnection, and major philosophical approaches such as materialism and idealism. The relevance of this issue in contemporary philosophy is justified in light of modern scientific and technological developments.

Keywords: *being, consciousness, philosophy, materialism, idealism, dialectics, thinking, epistemology*

1. Introduction (Kirish)

Borliq va ong muammosi falsafaning eng qadimiy, shu bilan birga eng murakkab masalalaridan biri hisoblanadi va bu masalaning javobi har davrda turlicha talqin qilingan. Insoniyat tarixining ilk bosqichlaridanoq inson o'zini o'rab turgan olam va o'z tafakkurining mohiyati haqida o'ylay boshlagan. Shu jarayonda borliq birlamchimi yoki ongmi? degan savol yuzaga kelgan va u bugungi kungacha oz dolzarbligini saqlab kelmoqda.

Mazkur muammoning ahamiyati shundaki, u insonning dunyoni qanday anglashini belgilaydi. Agar borliq birlamchi deb qaralsa, real voqelik asosiy o'ringa chiqadi; aksincha, ongni birlamchi deb bilgan yondashuvda tafakkur va g'oya ustuvor boladi. Shu jihatdan bu masala nafaqat falsafiy, balki insonning butun dunyoqarashini shakllantiruvchi omil hisoblanadi.

Bugungi kunda borliq va ong muammosi faqat falsafa doirasida qolib ketmagan. U psixologiya, neyrobiologiya va suniy intellekt kabi zamonaviy fanlarda ham muhim o'rin tutmoqda. Ayniqsa, ongning tabiati va uning moddiy asoslari haqidagi savollar hozirgi ilmiy izlanishlarning markazida turibdi.

2. Usullar

Mazkur maqolada ilmiy bilishning bir qator umumiy metodlaridan foydalanildi. Avvalo, analiz va sintez metodlari orqali borliq va ong tushunchalari alohida o'rganilib, keyinchalik ularning o'zaro bog'liqligi umumlashtirildi.

Shuningdek, komparativ (taqqoslash) usuli yordamida materializm va idealizm yonalishlari o'zaro solishtirildi hamda ularning farqli va o'xshash jihatlari aniqlashtirildi.

Tarixiylik tamoyili asosida ushbu muammoning rivojlanish bosqichlari qadimgi davrdan boshlab zamonaviy davrgacha izchil tahlil qilindi. Bundan

tashqari, umumlashtirish metodi orqali turli falsafiy qarashlar asosida yakuniy xulosalar shakllantirildi.

3. Natijalar

Tahlillar shuni krsatadiki, borliq va ong tushunchalari falsafaning asosiy kategoriyalaridan hisoblanadi. Borliq inson ongidan mustaqil ravishda mavjud bo'lgan obyektiv reallikni anglatadi. Ong esa ushbu reallikni aks ettiruvchi, uni anglash va talqin qilishga xizmat qiluvchi murakkab jarayondir [1][7]. Falsafada ushbu muammo asosan ikki yirik yonalishda talqin etiladi: materializm va idealizm. Materialistik yondashuvga kora, borliq birlamchi bo'lib, ong ikkilamchi hisoblanadi. Bu qarash qadimgi yunon falsafasida shakllangan bo'lib, Aristotel asarlarida borliqning ustuvorligi alohida takidlangan [3]. Keyinchalik bu goya Karl Marks tomonidan rivojlantirilib, ong jamiyatning moddiy sharoitlariga bog'liq holda shakllanishi asoslab berilgan [6]. Idealistik yondashuv esa ongni birlamchi deb hisoblaydi. Bu qarashga kora, borliq ong mahsuli yoki uning ifodasi sifatida talqin qilinadi. Ren Descartes ongni mavjudlikning asosiy mezoni sifatida krsatib, bu yonalish rivojiga katta hissa qo'shgan [4]. Bundan tashqari, Georg Wilhelm Friedrich Hegel tomonidan ishlab chiqilgan dialektik yondashuvda borliq va ong qarama-qarshi emas, balki o'zaro bogliq va bir-birini toldiruvchi tushunchalar sifatida talqin qilinadi [5]. Sharq mutafakkirlari, xususan Forobiy va Beruniy asarlarida ham borliq va ong ortasidagi uzviy bog'liqlik masalasi chuqur tahlil qilingan [1][2].

4. Muhokama

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, borliq va ong muammosi bir yoqlama yondashuv bilan toliq hal etilmaydi. Materializm borliqni asosiy deb bilsa, idealizm ongni markaziy o'ringa qoyadi. Har ikkala yondashuv ham malum darajada haqiqatni aks ettiradi, biroq ularning har biri alohida holda muammoni to'liq tushuntirib bera olmaydi. Muallifning fikricha, ushbu muammoni chuqurroq anglash uchun dialektik yondashuv eng maqbul yo'ldir. Chunki borliq va ong o'zaro uzviy

bog'liq: inson borliqni ong orqali anglaydi, ong esa borliq tasirida shakllanadi. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ham bu fikrni malum darajada tasdiqlaydi. Masalan, neyrobiologiya ongning miya faoliyati bilan chambarchas bog'liqligini krsatadi, bu esa materialistik qarashlarni qo'llab-quvvatlaydi. Shu bilan birga, inson tafakkurining murakkabligi va ijodiy tabiati ongning faqat moddiy jarayonlar bilan cheklanib qolmasligini ham krsatadi. Hatto suniy intellekt sohasidagi rivojlanishlar ham yangi savollarni yuzaga keltirmoqda: mashinalar ongga ega bola oladimi yoki yoq? Bu savol borliq va ong muammosining zamonaviy talqinini yanada dolzarb qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, borliq va ong masalasi falsafaning eng muhim va murakkab muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Turli falsafiy yo'nalishlar ushbu muammoni turlicha talqin qilgan bolsa-da, ularning barchasi insonning dunyoni anglash jarayonini tushuntirishga xizmat qiladi va biz talaba yoshlar bu masalani yaxshi o'rganishimiz kerak zero, jamiyatni rivojlanishi uchun ham bular muhimdir.

Muallifning fikriga ko'ra, borliq va ong ozaro chambarchas bogliq bolib, ularni faqat kompleks va dialektik yondashuv asosida o'rganish orqali toliq anglash mumkin. Aynan shunday yondashuv zamonaviy fan va falsafa talablariga ham mos keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Forobiy Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. Toshkent: Fan, 1993.
2. Beruniy Abu Rayhon. Tanlangan asarlar. Toshkent: Fan, 1968.
3. Aristotle. Metaphysics. Oxford University Press, 1998.
4. Ren Descartes. Meditations on First Philosophy. Cambridge University Press, 2008.
5. Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Phenomenology of Spirit. Oxford University Press, 1977.
6. Karl Marks. Das Kapital. Moscow: Progress Publishers, 1965.

